

# სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ცნება და პირობები

ქეთევან ქოჩაშვილი\*

## I. ვალდებულების არსი

რომის სამართლის თანახმად, „ვალდებულება სამართლის ბორკილია, რომლის ძალით ჩვენ გვევალება, რომ ჩვენი სახელმწიფოს კანონების შესაბამისად, ვინმეს რაიმე შევუსრულოთ“<sup>1</sup>. ამ განმარტებიდან გამომდინარე, ვალდებულება სამართლებრივი კავშირია, რომელიც ბოჭავს სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტებს ერთმანეთის მიმართ უფლებებით აღჭურვის და მოვალეობების დაკისრების გზით.<sup>2</sup>

რომაული სამართლის მსგავსად, თანამედროვე ცივილისტური დოქტრინა და კანონმდებლობა ვალდებულებას განსაზღვრავს, როგორც პირთა შორის ურთიერთობის სამართლებრივ ფორმას, რომლისთვისაც ამოსავალი წერტილია კრედიტორის მოთხოვნის უფლება, რომლის განხორციელებას შეესატყვისება მოვალის მხრიდან სპეციალური ქცევის წესი კრედიტორის სასარგებლოდ – შესრულოს მოქმედება ან თავი შეიკავოს მისგან:<sup>3</sup> ვალდებულების

\* სამართლის დოქტორი, თსუ-ის იურიდიული ფაკულტეტის თანამედროვე კერძო სამართლის ინსტიტუტის წევრი, e-mail: [ketevan1974@yahoo.com](mailto:ketevan1974@yahoo.com), ORCID: 0009-0003-7927-6842.

<sup>1</sup> იუსტინიანეს ინსტიტუციები, ნ. სურგულაძის თარგმანი, ვ. მეტრეველის რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 168.

<sup>2</sup> ვალდებულების შინაარსს შეადგენს იმ უფლება-მოვალეობების ერთობლიობა, რომელიც იქმნება ხელშეკრულების მხარეთა ურთიერთშეთანხმებული ნების გამოვლენის ან კანონიერი მოთხოვნების საფუძველზე. ჩიტოშვილი თ., ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე ვალდებულებათა შინაარსი და სახეები (ზოგადი დახასიათება), უსაფუძვლო გამდიდრება (ძირითადი საკითხები), თბილისი, 2015, 22.

<sup>3</sup> Покровский И.А., Основные Проблемы Гражданского Права, Москва, 1998,

ძალით კრედიტორი უფლებამოსილია მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება. შესრულება შეიძლება გამოიხატოს მოქმედებისგან თავის შეკავებაშიც (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 316-ე მუხლის I ნაწილი).<sup>4</sup>

ამასთან, კრედიტორის მოთხოვნის უფლება აბსოლუტურ ხასიათს კი არ ატარებს, არამედ „აქ, უფლება ქრის მხოლოდ იმ განსაზღვრული პირის ან პირების მიმართ, ვინც ვალდებულების მიმართების წრეშია მოქცეული. აქ უფლებას საჯაროობის ნაცვლად კარჩაკეტილობა ახასიათებს“<sup>5</sup>.

ამგვარად, ვალდებულება მდგომარეობს უფლებამოსილი პირის (კრედიტორი) ვალდებულ პირზე (მოვალე) ბატონობაში, უფრო ზუსტად, მის ცალკეულ მოქმედებაზე, რომელსაც შეუძლია მოვალის თავისუფლებიდან გამოყოფა და კრედიტორის ნებას დაქვემდებარება.<sup>6</sup>

---

236; კროპჰოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, თ. დარჯანიას და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიას და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 107.

<sup>4</sup> საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთ განჩინებაში მიუთითა, რომ ზემოხსენებული ნორმის (სსკ-ის 316-1-ე) არსიდან გამომდინარე, მოვალის ვალდებულება შესრულებაშია. „შესრულების ვალდებულება“ კი, უპირველესად, ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შედეგის დადგომას გულისხმობს. იხ., ამირანაშვილი გ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 316-ე მუხლის I ნაწილი-კანონისმიერი განმარტება თუ მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძველი?, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №1, 2013, 116. რუსეთის ფედერაციის სკ-ის 307-(1)-ე მუხლის თანახმად, ვალდებულების ძალით, ერთი პირი (მოვალე) ვალდებულია განახორციელოს სხვა პირის (კრედიტორის) სასარგებლოდ განსაზღვრული მოქმედება ან თავი შეიკავოს აღნიშნული მოქმედებისგან, ხოლო კრედიტორს უფლება აქვს მოითხოვოს მოვალისგან ვალდებულების შესრულება. Сербаш С.В., *Элементарная Догматика Обязательств*, Москва, 2016, 12.

<sup>5</sup> რცხილაძე გ., გაუთვალისწინებელი ხელშეკრულებანი, ნიგნში: იროდიონ სურგულაძე 130, თ. ნემსწვერიძისა და ს. ტაკაშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2022, 93. ვალდებულებითი სამართლის თანახმად, კრედიტორს მხოლოდ გარკვეული პირის (მოვალის) მიმართ აქვს ქმედების განხორციელების მოთხოვნის უფლება. მარიამიძე გ., ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, I ნაწილი, თბილისი, 2011, 9.

<sup>6</sup> იხ., Савиньи Ф.К.Ф., *Обязательственное Право*, пер. с немецкого Н. Мандро, В. Фукс, ред. В.Ф. Попондопуло, СПб, 2004.

## II. ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლები და მისი შესრულების პრინციპები

ვალდებულება, როგორც სამართლებრივი ურთიერთობა,<sup>7</sup> სხვადასხვა საფუძვლიდან წარმოიშობა. საქართველოს სკ-ის თანახმად, ვალდებულება შეიძლება წარმოიშვას ცალმხრივი გარიგებიდან, ხელშეკრულების მომზადებიდან, ხელშეკრულებიდან, დელიქტიდან, უსაფუძვლო გამდიდრებიდან და კანონით გათვალისწინებული სხვა საფუძვლებიდან. თანამედროვეობის ყველა სამართლებრივ სისტემაში, ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლის მიუხედავად, ვალდებულების შესრულება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინსტიტუტია.<sup>8</sup> საქართველოს სკ-ის 361-ე მუხლი (II ნაწილი) განსაზღვრავს ვალდებულების შესრულების პრინციპებს: ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას. ჯეროვანი შესრულება გულისხმობს მოვალის მიერ იმ მოთხოვნათა განუხრელ დაცვას, რომელიც დაკავშირებულია თვით შესრულების საგანთან.<sup>9</sup> ვალდებულება სრულდება ჯეროვნად, თუ მოვალე დაპირებულ ქმედებას ასრულებს და შეთანხმებულ შედეგს იწვევს.<sup>10</sup> ვალდებულების კეთილსინდისიერად შესრულება მოიაზრებს ვითარებას, როდესაც მოვალის ქცევა კრედიტორის გონივრულ მოლოდინსა და ბრუნვის წეს-ჩვეულებებს

<sup>7</sup> სამართლებრივი ურთიერთობა – ეს არის სამართლის ნორმის, როგორც ჯერარსის და მართლწესრიგის, როგორც ნაწილობრივ განხორციელებული სამართლის (როგორც არსის), კავშირის ფორმა. ნაჭყებია გ., პროფესორ ბესარიონ ზოიძის ერთი სამართლისფილოსოფიური განაზრების მოკრძალებული შეფასებისათვის, წიგნში: ბესარიონ ზოიძე 60, ლ. ჭანტურიას და ი. ბურდულის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 112.

<sup>8</sup> ძლიერიშვილი ზ., ვალდებულების შესრულება, თბილისი, 2006, 12.

<sup>9</sup> საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. III, თბილისი, 2001, 268.

<sup>10</sup> ჯეროვანი შესრულება შეიცავს რამდენიმე მოთხოვნის დაცვის აუცილებლობას, რომლებიც განსაზღვრავენ ვინ ვის წინაშე უნდა განახორციელოს შესრულება, რომელი საგნით, სად, როდის და რა გზით უნდა განხორციელდეს იგი. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2002 წლის 20 დეკემბრის განჩინება №3-კ-1133-02.

შეესაბამება.<sup>11</sup> ვალდებულების შესრულების დროდ მიიჩნევა იმ მომენტის დადგომა, როდესაც ვალდებულება უნდა შესრულდეს.<sup>12</sup> ვალდებულების შესრულების ადგილი ის ადგილია, სადაც მოვალემ ვალდებულება უნდა შეასრულოს და კრედიტორმა შესრულება მიიღოს.<sup>13</sup> ზემოხსენებული პრინციპების შეუსრულებლობა, ანუ პირველადი მოთხოვნების დარღვევა, ზიანის ანაზღაურების, როგორც კანონისმიერ მეორად ვალდებულებას, წარმოშობს.<sup>14</sup>

### III. ვალდებულების დარღვევა – ბრუნვისთვის ნორმალური რისკი

დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში პირის მოვალედ ყოფნა სამოქალაქო ურთიერთობისთვის დამახასიათებელი ჩვეულებრივი მოვლენაა, ხოლო ვალდებულების შეუსრულებლობა სამოქალაქო ბრუნვისთვის – ნორმალური რისკი.<sup>15</sup> მდგომარეობას, როდესაც ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება ვერ ხერხდება, რის გამოც დაზარალებულ მხარეს შეუძლია სამართლებრივი დაცვის ერთი

<sup>11</sup> სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნ. III, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 21. კეთილსინდისიერი ქცევის სტანდარტი სახელშეკრულებო ურთიერთობაში სხვა არაფერია, თუ არა მეორე მხარის უფლებებისა და ინტერესების იმ ფარგლებში პატივისცემა, რა ფარგლებშიც კონტრაჰენტს გონივრული მოლოდინი ჰქონდა. იხ., იქვე, 362.

<sup>12</sup> ძლიერიშვილი ზ., ვალდებულების შესრულების ნავარაუდები და გონივრული ვადები, წიგნში: აკაკი ლაბარტყავა 80, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 178. ვალდებულების შესრულების დროდ ითვლება დროის მომენტი ან პერიოდი, როდესაც მოვალეს ეკისრება იმ მოქმედების შესრულება, რაც მასზე დაკისრებული ვალდებულების შინაარსიდან გამომდინარეობს. იხ., Толстой В.С., Исполнение Обязательств, Москва, 1973, 146.

<sup>13</sup> ზარანდია თ., სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, თბილისი, 2005, 3. შესრულების ადგილად მიიჩნევა ის ადგილი, სადაც მოვალე ახორციელებს ვალდებულების შესასრულებელ ბოლო მოქმედებას. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნ. III, თბილისი, 2001, 273.

<sup>14</sup> საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2006 წლის 22 ნოემბრის განჩინება №ას-1333-1562-05.

<sup>15</sup> მიგრიაული რ., გაკოტრების სამართლის ზოგიერთი საკითხი, წიგნში: ქართული კერძო სამართლის საკითხები, თბილისი, 2011, 8.

ან მეტი საშუალებით ისარგებლოს, შეუსრულებლობა ეწოდება.<sup>16</sup> ვალდებულების შეუსრულებლობა ვალდებულების დარღვევაა და მას სამოქალაქოსამართლებრივი ხასიათი აქვს. სამოქალაქო სამართალდარღვევა პოზიტიური სამართლით აკრძალული, დაუშვებელი ქმედებაა,<sup>17</sup> უფრო კონკრეტულად, მოვალის ისეთი ქმედება, რომელიც ობიექტურად არ შეესაბამება ვალდებულებათა წრეს,<sup>18</sup> ვალდებულებით ურთიერთობას და იწვევს პირის კეთილდღეობის შემცირებას ან განადგურებას, ქონებრივი ან არაქონებრივი ხასიათის უარყოფითი შედეგების დადგომას.<sup>19</sup>

#### IV. სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, როგორც იურიდიული პასუხისმგებლობის სახე

ვალდებულების დარღვევა წარმოშობს სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობას, რომელიც, თავის მხრივ, იურიდიული პასუხისმგებლობის სახეა. ეს უკანასკნელი გულისხმობს სამართალდამრღვევის მიმართ კანონით განსაზღვრული იძულების მექანიზმების გამოყენებას ამ მიზნით დადგენილი საპროცესო ნესრიგით,<sup>20</sup> მისთვის განსაზღვრული უარყოფითი შედეგების დადგომას ქონებრივი ან პირადი უფლებების შეზღუდვის ფორმით, როგორც დაზარალებულის, ისე საზოგადოების სასარგებლოდ.<sup>21</sup>

<sup>16</sup> ლანდო ო., ხელშეკრულების შეუსრულებლობა (დარღვევა), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, ტ.14, 2013-2014, 109.

<sup>17</sup> Шевченко А.С., Шевченко Г.Н., Деликтные Обязательства в Российском Гражданском Праве, Москва, 2013, 18.

<sup>18</sup> მაჩალაძე ს., ზიანის ანაზღაურება ვალდებულების დარღვევისას (საქართველოსა და გერმანიის კანონმდებლობათა შედარებითი ანალიზი), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2004, 74.

<sup>19</sup> ხეცურიანი ჯ., სამოქალაქო სამართლის ფუნქციები, თბილისი, 1995, 108.

<sup>20</sup> Липинский Д.А., Концепции Юридической Ответственности за Правонарушение в Отечественной Юриспруденции, журн. “Правоведение”, №1, 2015, 48, იხ. ციტირება: Общая теория права, учебник, под. ред. Пиголкина А.С., 2-е изд., М., 1996, 319.

<sup>21</sup> ზოიძე ბ., ქონებრივი პასუხისმგებლობა ვალდებულებათა დარღვევისთვის,

სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა კი განისაზღვრება, როგორც კანონით ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული, სახელმწიფოებრივი იძულებით უზრუნველყოფილი სასჯელი,<sup>22</sup> გამოხატული სამართალდამრღვევისთვის ქონებრივი სანქციის დანესებით, რაც იწვევს მისთვის არახელსაყრელი ქონებრივი შედეგების დადგომას და მიმართულია დაზარალებულის დარღვეული უფლებების აღდგენისაკენ.<sup>23</sup> ამასთან, სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ გულისხმობს ვალდებულების დარღვევისათვის კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ყოველ სანქციას,<sup>24</sup> კერძოდ, ის არ მოიცავს იმ მოქმედების იძულებას, რომელიც მოვალეს ვალდებულების ძალით უნდა შეესრულებინა (სანქციის ერთ-ერთი სახე),<sup>25</sup> არამედ მხოლოდ ისეთ სანქციებს, რომლებიც ითვალისწინებს

---

თბილისი, 1989, 11, იხ. ციტირება: Собчак А.А., О некоторых спорных вопросах общей теории правовой ответственности, ж. "Правоведение", №1, 1968, 48.

<sup>22</sup> პირისადმი სანქციის გამოყენება სხვა არაფერია, თუ არა მისთვის სასჯელის დაკისრება. Липинский Д.А., Концепции Юридической Ответственности за Правонарушение в Отечественной Юриспруденции, журн. "Правоведение", №1, 2015, 48.

<sup>23</sup> Баринова Е.В., Понятие, Виды и Формы Гражданско-правовой Ответственности, В книге: Актуальные Проблемы Гражданского Права, под. ред. О.Ю. Шиловцова, Москва, 2003, 288.

<sup>24</sup> სანქციაში გამოხატულია სავალდებულო ქცევის მოთხოვნის შესრულების სახელმწიფოებრივი იძულების წესი მისი დარღვევის შემთხვევაში. ზოიძე ბ., ქონებრივი პასუხისმგებლობა ვალდებულებათა დარღვევისთვის, თბილისი, 1989, 7, იხ. ციტირება: Леист О.Э., Санкции и Ответственность по советскому праву, М., 1984

<sup>25</sup> Попондопуло В.Ф., Динамика Обязательственного Правоотношения и Гражданско-правовая Ответственность, Владивосток, 1985, 43. სხვა მოსაზრებით, დარღვეული ვალდებულების იძულებით შესრულება სამოქალაქო პასუხისმგებლობის სახეა. Братусь С.Н., Юридическая Ответственность и Законность, Москва, 1976, 69. გერმანელი მკვლევრის, რ. კანდელჰარდის მოსაზრებით, ზიანის ანაზღაურება და რეალური შესრულება ვალდებულების შესრულებლობის შემთხვევაში, ორი, შესაძლო და ფუნქციური თვალსაზრისით, ერთი და იმავე სამართლებრივი დაცვის ფორმაა. კანდელჰარდი რ., რეალური შესრულება თუ ზიანის ანაზღაურება: საერთაშორისო კონსენსუსი, ნიგნში: სერგო ჯორბენაძე 70, რ. კნიპერისა და ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 1996, 118.

ვალდებულების დამრღვევი პირისათვის იმის ზემოთ დამატებითი მოქმედების შესრულების დაკისრებას, რაც მას ვალდებულებით ევალებოდა.<sup>26</sup>

## V. სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის სახეები

სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლის მიხედვით, ორგვარია: სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო. პირველი წარმოიშობა რელატიური სამართლებრივი ურთიერთობის, ხოლო მეორე – აბსოლუტური სამართლებრივი ურთიერთობის დარღვევის შედეგად.<sup>27</sup> სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობა არის პასუხისმგებლობა უკვე არსებული ვალდებულებით სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე, უფლებამოსილი სუბიექტის წინაშე. არასახელშეკრულებო ვალდებულებას, რომელიც წარმოიშობა ზიანის მიყენებიდან, უსაფუძვლო გამდიდრებიდან ან კანონით გათვალისწინებული სხვა საფუძვლიდან, წინ არ უსწრებს კონკრეტული პირის ვალდებულება, ის ემყარება აკრძალულ ქმედებას, რომელიც ხელყოფს აბსოლუტურ უფლებებს.<sup>28</sup> სახელშეკრულებო ვალდებულების შინაარსი განისაზღვრება ხელშეკრულების მხარეთა ნების საფუძველზე, კანონის იმ მხოტავი მოთხოვნების ფარგლებში, რასაც თავად მხარეები განსაზღვრავენ,<sup>29</sup> ხოლო არასახელშეკრულებო ვალდებულების შინა-

<sup>26</sup> ახვლედიანი ზ., ვალდებულებითი სამართალი, მე-2 გამოცემა, თბილისი, 1999, 56.

<sup>27</sup> Зойдзе Б., Договорная и Внедоговорная Ответственность в Механизме Гражданского Правового Регулирования, в книге: Актуальные Проблемы Советского Права, под. ред. Т.Г. Шавгулидзе, Тбилиси, 1988, 164.

<sup>28</sup> Белякова А.Ш., Гражданско-правовая Ответственность за Причинение Вреда, Ленинград, 1986, 25.

<sup>29</sup> სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობები წარმოიშობა სულ მცირე, ორი ერთმანეთის პირისპირ მდგომი მხარის შინაარსობრივად შესაბამისი და ერთმანეთთან დაკავშირებით გამოვლენილი ნების საფუძველზე, რომელიც მიმართულია გარკვეული სამართლებრივი მოვალეობების წარმო-

არსი დამოკიდებულია კანონზე ან კანონსა და ვალდებულებითი ურთიერთობის ერთი მხარის ნებაზე.<sup>30</sup> სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის ფორმები განისაზღვრება როგორც კანონით, ისე ხელშეკრულებით, არასახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისა კი – მხოლოდ კანონით.<sup>31</sup>

სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ფორმათაგან ზიანის ანაზღაურებას უნივერსალური მნიშვნელობა აქვს და გამოიყენება სამოქალაქო უფლებათა დარღვევის ყველა შემთხვევაში, მაშინ, როცა სხვა ფორმების გამოყენებაზე პირდაპირ უთითებს კანონი ან ხელშეკრულება კონკრეტული სამართალდარღვევისას.

ამგვარად, სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, პასუხისმგებლობა ერთი კონტრაქტისა მეორის წინაშე, სამართალდამრღვევისა – დაზარალებულის მიმართ, დაკავშირებულია არა პიროვნული თავისუფლების შეზღუდვასთან, როგორც ისტორიულ წარსულში<sup>32</sup> (მაგ., რომის სამართალი იცნობდა ხელშეკრულების ისეთ სახეს – *nexum*, რომლის შესრულება უზრუნველყოფილი იყო მოვალის პირადი თავისუფლებით. ამდენად, ვალდებულების შეუსრულებლობა მოვალის დამონებას იწვევდა),<sup>33</sup> არამედ მხოლოდ მოვალის ქონების შემცირებასთან.

---

შობისკენ. ჰენშელი ს., სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდика, თბილისი, 2009, 96.

<sup>30</sup> ახვლედიანი ზ., ვალდებულებითი სამართალი, მე-2 გამოცემა, თბილისი, 1999, 9. კანონისმიერი ვალდებულებითი ურთიერთობები წარმოიშობა მხარეთა ნებისა და შეთანხმების მიუხედავად, კანონით გათვალისწინებული ფაქტობრივი ელემენტების პრაქტიკაში განხორციელების გზით. ჰენშელი ს., სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდика, თბილისი, 2009, 96.

<sup>31</sup> Гражданское Право, ч.1, под. ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого, СПб, 1996, 485.

<sup>32</sup> Покровский И.А., Основные Проблемы Гражданского Права, Москва, 1998, 240. არსებობს მოსაზრება, რომ საქართველოს კონსტიტუციის მე-13 მუხლში აისახოს ვალაუვალობის გამო თავისუფლების აღკვეთის დაუშვებლობა, კერძოდ, მუხლს დაემატოს შემდეგი დებულება: არავის შეიძლება აღკვეთოს თავისუფლება მხოლოდ იმის გამო, რომ არ შესწევს უნარი, შეასრულოს სახელშეკრულებო ვალდებულება. გოცირიძე ე., ადამიანის უფლებათა კონსტიტუციური დებულებები (წინადადებები შემდგომი გაუმჯობესებისათვის), ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №2, 2019, 56.

<sup>33</sup> ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, თბილისი, 2003, 106.



## VI. სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის პირობათა ზოგადი დახასიათება

იმ პირობათა ერთობლიობა, რომელიც აუცილებელია სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებისთვის, სამოქალაქო სამართალდარღვევის შემადგენლობას ქმნის.<sup>34</sup> ამ პირობებს მიეკუთვნება: სამართალდარღვევის შედეგად მიყენებული ზიანი, დამრღვევის მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის, სამართალდამრღვევის ბრალი.<sup>35</sup>

### 1. ზიანი

სამოქალაქო სამართალში ზიანი გულისხმობს პირის ქონებრივი ან არაქონებრივი ინტერესის ხელყოფის შედეგს, რომელიც შეიძლება მოჰყვეს კანონისმიერი და ხელშეკრულებით დადგენილი ქცევის წესების დარღვევას.<sup>36</sup> კლასიკურ ცივილისტურ ლიტერატურაში არსებობს ზიანის ფართო და ვიწრო განმარტება, კერძოდ, ზიანი ფართო მნიშვნელობით გულისხმობს საზღაურს, რომელიც უნდა აანაზღაუროს პირმა სხვისი კერძო ბატონობის სფეროში ჩარევის გამო, რასაც მოჰყვა სხვისი არამატერიალური ხასიათის სიკეთის (სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, პატივი, ღირსება, თავისუფლება და სხვ.) დარღვევა, ხოლო ვიწრო გაგებით ზიანში მოიაზრება ხელ-

<sup>34</sup> Матвеев Г.К., Основания Гражданско-правовой Ответственности, Москва, 1970, 5.

<sup>35</sup> საბჭოთა სამოქალაქო სამართალი აღნიშნულ პირობებს სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლებს უწოდებდა. დღეს ასეთ საფუძვლად სამოქალაქო უფლების დარღვევა მიიჩნევა. Брагинский М.И., Витрянский В.В., Договорное Право, Кн. I, Общие Положения, Москва, 2002, 705. სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის პირობად ზოგჯერ ცალკე გამოყოფენ სამოქალაქო უფლებათა და მოვალეობათა არსებობას. Грибанов В.П., Осуществление и Защита Гражданских Прав, Москва, 2000, 319.

<sup>36</sup> ჩიტოშვილი თ., ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობებში მეორადი უფლებებისა და ვალდებულებების ზოგადი დახასიათება, ნიგნში: მზია ლეკვეიშვილი 85, მ. ივანიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 537.

მყოფი მოქმედების შედეგად პირის ქონების შემცირება, ასევე იმ შემოსავლის მიუღებლობა, რაც საფუძვლიანად ივარაუდებოდა და მოპასუხის ქმედების გამო, არ იქნა მიღებული.<sup>37</sup>

ზიანი ანაზღაურდება, თუ ის სამართლებრივად მნიშვნელოვანი, ანგარიშგასანევი და რეალურია,<sup>38</sup> ამასთან, მოპასუხის ქმედების პირდაპირი და უშუალო შედეგია. ზიანის წარმოქმნისას სუბიექტების სხვადასხვა უფლებრივი მდგომარეობისა და მისი ანაზღაურების ვალდებულების წარმოშობის სამართლებრივი საფუძვლის შესაბამისად, სამოქალაქო კანონმდებლობა და სასამართლო პრაქტიკა განასხვავებს სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ზიანს. სახელშეკრულებო ზიანი შეიძლება მიყენებულ იქნეს ხელშეკრულებიდან წარმოშობილი ვალდებულების, კანონის ან ადმინისტრაციული აქტის შეუსრულებლობით.<sup>39</sup> ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში არის მოსაზრება, რომ ხელშეკრულების დადებისას მხარე, კისრულობს რა ვალდებულებას, თავის თავზე იღებს მხოლოდ იმ რისკს, რაც კანონზომიერად უკავშირდება ხელშეკრულების შესრულებას. ზიანის სავარაუდოა დგინდება გონიერი ადამიანის და არა კონკრეტული მოვალე სუბიექტის შემეცნებიდან გამომდინარე. ამ უკანასკნელისგან მოთხოვნილ უნდა იქნეს იმ ზიანის ანაზღაურება, რაც ხელშეკრულების დარღვევის ნორმალურ შედეგად მიჩნევა. მოსარჩელემ უნდა ამტკიცოს, რომ მის მიერ გაცდილი ზიანი ხელშეკრულების ჩვეულებრივ დარღვევას მოჰყვა.<sup>40</sup>

არასახელშეკრულებოდ მიიჩნევა ზიანი, რომელიც წარმოიშობა უშუალოდ მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებიდან, როდესაც მხარეები სახელშეკრულებო ურთიერთობაში არ იმყოფებოდნენ,

<sup>37</sup> Кривцов А.С., *Общее Учение об Убытках*, Юрьев, 1902, 7-8.

<sup>38</sup> საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. III, თბილისი, 2001, 366.

<sup>39</sup> ჩიკვაშვილი შ., *მორალური ზიანი სამოქალაქო სამართალში*, თბილისი, 1991, 15-16.

<sup>40</sup> საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2002 წლის 18 იანვრის გადაწყვეტილება №3კ/1184-01.

ამიტომაც მას დელიქტურ ზიანსაც უწოდებენ.<sup>41</sup> ცნობილია ზიანის სხვაგვარი კლასიფიკაცია, მაგ., ქონებრივი და არაქონებრივი (მორალური) ზიანი (ქონებრივია ზიანი, რომელიც ქონების სახით არსებული სუბსტანციის ფუნქციის მოშლაში, განადგურებას ან ფასის შემცირებაში გამოიხატება; არაქონებრივია ზიანი, როდესაც ხელშესახები მატერიალური დანაკარგი არ არსებობს, მაგრამ დამდგარია უარყოფითი შედეგი დაზარალებულის მორალური თუ ფსიქოლოგიური მდგომარეობის გაუარესების კუთხით);<sup>42</sup> საკომპენსაციო და მორატორიული ზიანი (საკომპენსაციო ზიანი შედეგად მოსდევს ვალდებულების საერთოდ შეუსრულებლობას, ის ცვლის შესრულებას, ხოლო მორატორიული ზიანი მოვალის მხრიდან შესრულების ვადის გადაცილებას ახლავს თან);<sup>43</sup> რეალური (დადებითი) ზიანი და მიუღებელი შემოსავალი (ზიანი, რომელიც მდგომარეობს ქონების ღირებულების შემცირებაში იმასთან შედარებით, რაც მას ჰქონდა სამართალდარღვევამდე, არის რეალური ზიანი,<sup>44</sup> ხოლო მიუღებელი შემოსავალი ის სავარაუდო შემოსავალია, რომელიც შეიძლება დამდგარიყო სამოქალაქო ბრუნვის ნორმალური განვითარების შემთხვევაში);<sup>45</sup> პირდაპირი და არაპირდაპირი ზი-

<sup>41</sup> ბერეკაშვილი დ., თოდუა მ., ჩაჩავა ს., ძლიერიშვილი ზ., კაზუსის ამოხსნის მეთოდიკა სამოქალაქო სამართალში, თბილისი, 2015, 121-122.

<sup>42</sup> სახელშეკრულებო სამართალი, გ. ჯუღელის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 658.

<sup>43</sup> ძლიერიშვილი ზ., ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბილისი, 2010, 62.

<sup>44</sup> Шершеневич Г.Ф., Учебник Русского Гражданского Права, Москва, 2017. რეალური ზიანი, ანუ ფაქტობრივად დამდგარი ქონებრივი დანაკლისი, გულისხმობს განუღო ხარჯებს, ქონების დაზიანებას ან მის დანაკარგს, რა დროსაც შესაძლოა როგორც აქტივები შემცირდეს, ისე პასივები გაიზარდოს. თოდუა მ., ვილემსი ჰ., ვალდებულებითი სამართალი, თბილისი, 2006, 48.

<sup>45</sup> საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 7 მარტის განჩინება №ას-854-804-2015. მიუღებელი შემოსავალი, თავისი ბუნებით, გულისხმობს წმინდა ეკონომიკურ დანაკარგს, რომელიც ხელშეკრულების მხარემ განიცადა და რომელიც არ დადგებოდა, ხელშეკრულება ჯეროვნად რომ შესრულებულიყო. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 24 ოქტომბრის გადაწყვეტილება №ას-307-291-2011.

ანი (პირდაპირია ზიანი, რომელიც მოვალისთვის წინასწარ იყო სავარაუდო და ზიანის გამომწვევი მოქმედების უშუალო შედეგია,<sup>46</sup> არაპირდაპირი ზიანი კი დგება მოვალის, მესამე პირების მოქმედების ან სხვა ფაქტორების შედეგად. ამ სახის ზიანი ანაზღაურდება მხოლოდ განზრახვის ან უხეში გაუფრთხილებლობის დროს);<sup>47</sup> კონკრეტული და აბსტრაქტული ზიანი (კონკრეტულია ზიანი, რომელიც ერთმა მხარემ მეორე მხარის მიერ ვალდებულების დარღვევის შედეგად რეალურად განიცადა, ხოლო აბსტრაქტული ზიანი გამოითვლება იმ სხვაობის სახით, რომელიც არსებობს შესრულების სახელშეკრულებო ფასსა და საბაზრო ან მიმდინარე ფასს შორის);<sup>48</sup> ნომინალური ზიანი (ნომინალური ზიანი ეს არის ფულადი თანხა, რომელიც ხელშეკრულების ნებისმიერი დარღვევის დროს გადაეხდევენება, მაშინაც კი, თუ რეალური ზიანი არ დამდგარა. ნომინალური ზიანი განისაზღვრება მოპასუხის მიერ მოსარჩელის უფლების დარღვევის ფაქტის დადგენის საფუძველზე)<sup>49</sup> და სხვ.

## 2. მართლწინააღმდეგობა

მართლწინააღმდეგობის შესახებ მსჯელობისას იეშეკი, იყენებს რა ბინდინგის მიერ შექმნილ თეზას – „მართლწინააღმდეგობა ნიშნავს სამართლისადმი წინააღმდეგობას“, თავად მას ასე განმარტავს: „კანონმდებელი საზოგადოებაში ადგენს ადამიანთა თანაცხოვრების დაცვისთვის აუცილებელ ქცევის წესებს, რომელთაც სამართლის ნორმები ეწოდებათ. ისინი შესაძლოა იყოს როგორც მავალდებულებელი, ისე ამკრძალავი ხასიათის“<sup>50</sup>. მართლწინააღმ-

<sup>46</sup> ძლიერიშვილი ზ., ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბილისი, 2010, 58.

<sup>47</sup> თოდუა მ., ვილემსი ჰ., ვალდებულებითი სამართალი, თბილისი, 2006, 46.

<sup>48</sup> ძლიერიშვილი ზ., ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბილისი, 2010, 63.

<sup>49</sup> Котова Е.С., Возмещение Убытков при Нарушении Договора по Английскому Праву, журн. "Государство и Право", N3, 2009, 113.

<sup>50</sup> მაღლაკელიძე ლ., მართლწინააღმდეგობის შეგნების მნიშვნელობა განზრახვი და გაუფრთხილებლობითი დელიქტების დროს, „სამართლის ჟურნალი“, №1-2,

დეგობის არსი კი იმაში მდგომარეობს, რომ ქმედება სამართლის ნორმით გამოსატყუი მოქმედების ან უმოქმედობის ვალდებულებას არღვევს.<sup>51</sup> ამგვარად, სამართლის სფეროში მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების დარღვევა ქმედების მართლზონაალმდეგობის ნიშანია, – ლაკონურ დასკვნას აკეთებს პროფესორი გურამ ნაჭყებია.<sup>52</sup>

კანონის ან ხელშეკრულების ძალით პირი ვალდებული იყო (სამართლებრივი კრიტერიუმი, რომელიც გულისხმობს განსაზღვრული მოქმედების განხორციელების სამართლებრივ ვალდებულებას) და შეეძლო ემოქმედა (ფიზიკური კრიტერიუმი, რომელიც გულისხმობს მოქმედების განხორციელების ფაქტობრივ შესაძლებლობას),<sup>53</sup> თუმცა არ შეასრულა ან არაჯეროვნად შეასრულა განსაზღვრული მოქმედება.<sup>54</sup>

საპირისპიროდ მართლზომიერი ქმედებისა, რომელიც შეესაბამება სამართლის ნორმის მოთხოვნას და ქმნის მართლზონსრიგს, მართლსაზონაალმდეგოა ქმედება, რომელიც არღვევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას და ხელყოფს მართლზონსრიგს.<sup>55</sup> სამოქალაქო სამართალში მართლზონაალმდეგობა<sup>56</sup> მოიცავს როგორც

---

2010, 215, იხ. ციტირება: Jescheck H.H., Weigend T., Lehrbuch des strafrechts, Allgemeiner Teil, 5. Aufl. Berlin, 1996, 233.

<sup>51</sup> მოსაზრება იხ., ფუტყარაძე ე., მართლზონაალმდეგობის საკითხისათვის, ნიგნში: სისხლის სამართლის თანამედროვე პრობლემები, ო. გამყრელიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2006, 125.

<sup>52</sup> ნაჭყებია გ., დანაშაულისა და სასჯელის შინაგანი ერთიანობის პრობლემა, ნიგნში: მზია ლეკვიშვილი 85, მ. ივანიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 15.

<sup>53</sup> Иоффе О.С., Обязательственное Право, Москва, 1975, 59.

<sup>54</sup> Зойдзев Б., Договорная и Внедоговорная Ответственность в Механизме Гражданского Правового Регулирования, в книге: Актуальные Проблемы Советского Права, под. ред. Т.Г. Шавгулидзе, Тбилиси, 1988, 165.

<sup>55</sup> ნაჭყებია გ., ქმედების მართლზონაალმდეგობის დადგენის საკითხისათვის, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №1, 2006, 72.

<sup>56</sup> სისხლის სამართლის მეკლევართა ერთი ნაწილი მართლზონაალმდეგობას დარგებად ჰყოფს (მაგ., წერეთელი, შავგულიძე, ნაჭყებია, ტყეშელაძე, თოდუა), მეორე ნაწილი კი, მართლზონაალმდეგობის ერთიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, ამ დაყოფას უარყოფს (მაგ., გამყრელიძე, ტურავა, დვალაძე,

კანონით დადგენილი წესების, ისე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების დარღვევას.<sup>57</sup> ნებისმიერი ხელშეკრულების ლეგიტიმაცია ხომ კანონით ხდება, შედეგად, კანონით დაცული ხელშეკრულების დარღვევა მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას შეადგენს.<sup>58</sup> ასევე, მართლსაწინააღმდეგოდ შესაძლოა ჩაითვალოს სამოქალაქო ბრუნვაში დამკვიდრებული გულისხმიერების ვალდებულების დარღვევა.<sup>59</sup> სახელშეკრულებო სამართალდარღვევა უმეტესად მართლსაწინააღმდეგო უმოქმედობით ხორციელდება,<sup>60</sup> ხოლო არა-

---

მალაკელიძე), ვინაიდან, ამ უკანასკნელთა მოსაზრებით, თუ ქმედება სამართლის ერთ დარგში მართლსაწინააღმდეგოა, ის ამგვარია სამართლის სხვა დარგშიც, რადგან, დაუშვებელია, სამართლის ერთ დარგში აკრძალული ქმედება სხვა დარგმა ნებადართულ ქმედებად გამოაცხადოს. ციტირებული თ., ერთიანი მართლწესრიგის პრინციპი და ქმედების მართლწინააღმდეგობის საკითხი, წიგნში: რევაზ გოგშელიძე 65, ვ. ხრუსტალისა და გ. მეფარიშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2022, 111.

<sup>57</sup> ჭანტურია ლ., კორპორაციული მართვა და ხელმძღვანელთა პასუხისმგებლობა საკორპორაციო სამართალში, თბილისი, 2006, 376, იხ. ციტირება: Lowisch Manfred in Staudinger (2004) §276, Rn 13ff. აღსანიშნავია, რომ გერმანულ დოქტრინაში მსჯელობენ მართლწინააღმდეგობის არა ხელმყოფის ქმედებასთან, არამედ დამდგარ შედეგთან მიმართებით შემონმების მიზანშეწონილობის თაობაზე. ეს მსჯელობა გამყარებულია იმ გარემოებით, რომ ზიანის მიყენების შემთხვევაში ხშირად ხელმყოფის ქმედებაში ქმედების მართლწინააღმდეგობის ნიშანი არ იკვეთება (არ ეწინააღმდეგება მართლწესრიგით დადგენილ ქცევის წესებს), თუმცა შედეგად იწვევს სამართლებრივი სიკეთის გაუმართლებელ ხელყოფას. ამ პოზიციით, მართლსაწინააღმდეგოდ ჩაითვლება ნებისმიერი ზიანის მიყენება (შედეგი), რომელიც მართლზომიერი არ არის კანონის ან ხელშეკრულების საფუძველზე. ჩაჩავა ს., უკიდურესი აუცილებლობა-პასუხისმგებლობის გამომრიცხავი გარემოება თუ მოთხოვნის დამფუძნებელი სპეციალური შემადგენლობა, ბესარიონ ზოიძე 60, თბილისი, 2014, 423.

<sup>58</sup> ვაშაკიძე გ., სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, თბილისი, 2010, 39.

<sup>59</sup> სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნ.1, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 665, იხ. ციტირება: Muko/Wagner, BGB, 6, Aufl, §823, Rn.18.

<sup>60</sup> ნება შეიძლება განხორციელდეს როგორც მოქმედებით, ისე უმოქმედობით. ეს უკანასკნელი იწოდება უარყოფით მოქმედებად. Асланян Н.П., Виниченко Ю.В., О Понятии Бездействия и Его Месте в Классификации Гражданско-правовых Юридических Фактов, журн. "Академический Юридический Журнал", N4(82), 2020, 41.

სახელშეკრულებო – არამართლზომიერი მოქმედებით:<sup>61</sup> „ადამიანმა საზოგადოების წინაშე პასუხი შესაძლოა აგოს ისეთი რაღაცეების არგაკეთებისთვის, რისი გაკეთებაც აშკარად მისი მოვალეობაა. ადამიანმა სხვებს არა მხოლოდ თავისი ქმედებებით შეიძლება მოუტანოს ბოროტება, არამედ თავისი უმოქმედობითაც“<sup>62</sup>.

არასახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევისას ქმედების მართლწინააღმდეგობის კრიტერიუმია კანონი, ხოლო სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევის ხასიათი ხელშეკრულების მიხედვით განისაზღვრება.<sup>63</sup> ხელშეკრულების არსებობისას მართლწინააღმდეგობა გამომდინარეობს იმ მბოჭავი ვალდებულების დარღვევიდან, რომელიც მოვალემ ხელშეკრულებით იკისრა (ფარდობითი მართლწინააღმდეგობა).<sup>64</sup> მართლწინააღმდეგობა სამართალდარღვევის ობიექტური ნიშანია, მისი არსებობა არ არის დამოკიდებული მოვალის ცნობიერების თვისობრიობაზე, ანუ იმაზე, აცნობიერებდა თუ არა ის თავისი მოქმედების სამართლებრივ ხასიათს.

აღსანიშნავია, რომ სამოქალაქო სამართალი გამონაკლისის სახით უშვებს მართლზომიერი მოქმედებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებასაც, კერძოდ, უფლების განხორციელების ფარგლებში – უკიდურესი აუცილებლობის ჟამს (სსკ-ის 117-ე მუხლი).

### 3. მიზეზობრივი კავშირი

მიზეზობრიობის კატეგორია ფილოსოფიურია და გულისხმობს ყველა იმ აუცილებელი პირობის ერთობლიობას, რომელთა გარეშე

<sup>61</sup> სამართლის დარღვევა ყოველი მოქმედება, რომელიც სამართლის მოთხოვნას ეწინააღმდეგება. ამგვარ მოქმედებას ორი სახე აქვს: დადებითი – ადამიანი სჩადის იმას, რასაც სამართალი კრძალავს და უარყოფითი – ადამიანი არ აკეთებს იმას, რასაც სამართალი მოითხოვს. ვაჩეიშვილი ა., სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2010, 208.

<sup>62</sup> მილი ჯ.ს., თავისუფლების შესახებ, უტილიტარიზმი, თ. ცხადაძის თარგმანი, თბილისი, 2010, 56.

<sup>63</sup> საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. III, თბილისი, 2001, 364.

<sup>64</sup> სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. III, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 388.

კონკრეტულ დროსა და ადგილას შედეგი არ დადგებოდა. მიზეზობრივი კავშირი ადამიანის ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის ობიექტური კავშირია, რომლის არსებობა ან არარსებობა ადამიანის ნებასა და ცნობიერებაზე არ არის დამოკიდებული.<sup>65</sup> „როცა ჩვენ ერთ ობიექტს ვუწოდებთ მიზეზს, მეორეს კი – შედეგს, ვვარაუდობთ, რომ მათ შორის არსებობს ერთგვარი კავშირი, რაღაც ძალა ერთში, რომლითაც ის გარდუვალად წარმოშობს მეორეს და უდიდესი უეჭველობით და უძლიერესი აუცილებლობით მოქმედებს“<sup>66</sup>.

იურისპრუდენციაში მიზეზობრივი კავშირი მოვლენებს შორის იმგვარი კავშირია, როცა ერთი მოვლენა (მიზეზი) წინ უძღვის მეორეს (შედეგს) და წარმოშობს მას.<sup>67</sup> დღესდღეობით დამკვიდრებულია ადეკვატური მიზეზობრიობის თეორია,<sup>68</sup> რომელმაც შეცვალა ეკვივალენტური, ანუ პირობათა ტოლფასოვნების თეორია.<sup>69</sup> თუ ამ უკანასკნელის თანახმად, შედეგის საერთო მიზეზი პირობათა ერთობლიობაა, თითოეული პირობა კი – კერძო მიზეზი, რომელთაც

<sup>65</sup> ცქიტიშვილი თ., ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის საფრთხის შემქმნელი დელიქტები, თბილისი, 2015, 129.

<sup>66</sup> ჰიუმი დ., გამოკვლევა ადამიანის გონების შესახებ, ნ. დიასამიძის თარგმანი, თბილისი, 2014, 85.

<sup>67</sup> Советское Гражданское Право, т.1, под. ред. В.П. Грибанова, С.М. Корнеева, Москва, 1979, 41.

<sup>68</sup> ადეკვატურობის თეორია მე-19 ს-ის ბოლოს ჩამოყალიბდა გერმანულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში. ამ თეორიით ყველა ქმედება არ არის მიზეზობრივ კავშირში მის მიერ შექმნილ კონკრეტულ საფრთხესთან, არამედ მხოლოდ ის, რომელიც შექმნილი საფრთხის ადეკვატურია. შესაბამისად, მიზეზობრიობის დასადგენად ის კი არ უნდა გაირკვეს, შეეძლო თუ არა განსაზღვრულ პირობას მოცემულ ვითარებაში იმავე კონკრეტული საფრთხის შექმნა, არამედ შეუძლია თუ არა საზოგადოდ, ამგვარ პირობას მსგავსი კონკრეტული საფრთხის წარმოქმნა. ცქიტიშვილი თ., ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის საფრთხის შემქმნელი დელიქტები, თბილისი, 2015, 133.

<sup>69</sup> ამ თეორიის ფესვები ინგლისურ პოზიტიურ ფილოსოფიაშია. მისი წარმომადგენლები – ჰიუმი და მილი მიიჩნევდნენ, რომ ყოველი მოვლენა შეიძლება წარმოიშვას არა ერთი, არამედ რამდენიმე წინამორბედ მოვლენათა ერთობლიობით, რომელთაგან თითოეული აუცილებელია შედეგისთვის და ამ მხრივ, მათ შორის განსხვავება არ არის. სურგულაძე ლ., სისხლის სამართალი, დანაშაული, თბილისი, 1997, 39.



შედეგის დადგომაში თანაბარი მნიშვნელობა აქვთ, ადეკვატური მიზეზობრიობის თეორიით, შედეგის მიზეზად ერთი პირობაც საკმარისია, თუ ის ქმნის შედეგის დადგომის ობიექტურ შესაძლებლობას.<sup>70</sup>

შესაბამისად, სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დადგომისას, ანაზღაურებას ექვემდებარება მხოლოდ ის ზიანი, რომელიც „მოვალისთვის წინასწარ იყო სავარაუდო და წარმოადგენს ზიანის გამომწვევი მოქმედების უშუალო შედეგს“ (საქართველოს სკ-ის 412-ე მუხლი).

#### 4. ბრალი

ივანე ჯავახიშვილი წერდა: „შემოქმედმა პირველ ადამიანსა და მთელ კაცთა მოდგმას მათი ყოფა-ცხოვრებისა და მოქმედების „სჯული“ დაუწესა. ეს სჯული თვით ადამიანთა ბუნებასაც ჰქონდა თანდაყოლილი და მცნებითაც შთაგონებულ იქმნა. ეს ბუნებითი სჯული იყო, შემდეგ გაჩნდა „დანერილი სჯული“... ანუ კანონმდებლობა – „სჯული წიგნისაი“. „დაბადებაში“ დაცული თქმულების მიხედვით, უკვე პირველმა ადამიანებმა ბუნებითი სჯულის დაცვა ვერ შეძლეს და დაარღვიეს იგი. რაკი სჯული, კანონი და წესი, უცხოთმელი და სამართლიანი მოქმედების აღიქმებოდა, მცნების დამრღვევი მოქმედება ამ საზღვრის, კანონის, წესისა და მცნების „გარდასვლა“, „გარდახდომად“ იყო მიჩნეული“.<sup>71</sup> ამასთან, მიიჩნეოდა, რომ თუ ადამიანი ამ „გარდამავლობით მოქმედებას“ თვისებისა და შედეგის თვალსაზრისით მიუდგებოდა, შესაძლოა ის დახასიათებულ იყო, როგორც „ბრალი“.<sup>72</sup>

როგორც ცნობილია, ქრისტიანულმა მოძღვრებამ სამართლებრივი კულტურის განვითარებაზე დიდი გავლენა იქონია, მისი უმთავრესი ღირებულებები ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლე-

<sup>70</sup> ზოიძე ბ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. III, თბილისი, 2001, 369, იხ. ციტირება: Dertmann P., *Recht der Schuldverhältnisse*, I, 1928, 50.

<sup>71</sup> ჯავახიშვილი ივ., თხზულებები 12 ტომად, ტ. VII, თბილისი, 1984, 189.

<sup>72</sup> იქვე, 191.

ბებსა და თავისუფლებებში აისახა. საეკლესიო მოღვაწეებმა ისეთი პრობლემების კვლევა დაიწყეს, როგორიცაა, ადამიანის გონება და თავისუფალი ნება, სამართალი და სამართლიანობა, ბრალი, დანაშაული და სასჯელი.<sup>73</sup> თავის მხრივ, კანონიკური სამართალი საერო სამართლის ძეგლებზე ახდენდა გავლენას. სასულიერო წოდება ფეოდალური საზოგადოების ძლიერი ძალა იყო, რამდენადაც ეკლესია ფართო პოლიტიკური და უფლებრივი შეუვალობით სარგებლობდა. საერო სამართლისა და სამოქალაქო ცხოვრების მნიშვნელოვანი საკითხები კანონიკური სამართლის ნორმებით ნესრიგდებოდა.<sup>74</sup>

აღსანიშნავია, რომ წინარესამართლებრივ ხანაში ინდივიდუალური ბრალის ჯეროვანი განვითარების არარსებობა კანონზომიერებას შეადგენს, რამდენადაც გვაროვნული წყობილების პირობებში ინდივიდი, განუყოფელია რა თავისი გვარისგან, მის მიერ ჩადენილი საზიანო მოქმედება აღიქმება არა საკუთრივ მისად, არამედ გვარს შეერაცხება.<sup>75</sup> ხოლო მოგვიანებით, ფეოდალურ ეპოქაში ქართველი ხალხის ყოფა-ცხოვრებაშიც, ამ საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ფორმაციისთვის მახასიათებელი სურათის მიღმა, რაც გულისხმობდა სამართალდარღვევისთვის ჯგუფურ პასუხისმგებლობას, იკვეთება სინამდვილე, სადაც პასუხისმგებლობის დაკისრებისას ჯგუფი ინდივიდს კი არ შთანთქავს, პირიქით, კოლექტიური პასუხისმგებლობიდან ინდივიდუალურზე გადასვლის ეტაპი შეინიშნება.<sup>76</sup> ამდენად, ინდივიდის დამოკიდებულებას ქმედებისა და შედეგისადმი მნიშვნელოვანი დატვირთვა ჰქონდა მასზე სასჯელის დადებისას.

რომის სამართლიდან მოყოლებული დღემდე სამოქალაქო სამართალში მოქმედებს უნივერსალური ფორმულა: თითოეული პასუხს

<sup>73</sup> ონიანი ს., უკიდურესი აუცილებლობა, როგორც სახარებისეული ტელეოლოგიური განმარტების ფორმულის – „შაბათი კაცისათვის და არა კაცი შაბათისათვის“ – ანარეკლი სჯულის კანონში, „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2011, 5.

<sup>74</sup> დოლიძე ი., ძველი ქართული სამართალი, თბილისი, 1953, 114.

<sup>75</sup> კუტალია ლ-გ., ბრალი სისხლის სამართალში, თბილისი, 2000, 24.

<sup>76</sup> დავითაშვილი გ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში (თბ., 2011), „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2011, 285.

აგებს მხოლოდ მისი ბრალით მიყენებული ზიანისათვის. ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი, როგორც რომაული სამართლებრივი აზროვნების ერთ-ერთი ფასეული ელემენტი, საყოველთაოდ აღიარებულია როგორც სახელშეკრულებო, ისე დელიქტურ სამართალში.<sup>77</sup> XVII-XVIII სს-ის ბუნებითი სამართლის სკოლის წარმომადგენლები ლიბერალური ინდივიდუალიზმის<sup>78</sup> პოზიციიდან განამტკიცებდნენ ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს: ინდივიდის საქმიანობის თავისუფლება იზღუდება მისი პასუხისმგებლობით მხოლოდ იმ ზიანისათვის, რაც გამოიწვია მის მიერ ზოგადი წესის მიხედვით მოქმედების ვალდებულების ბრალეულად დარღვევამ.<sup>79</sup>

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ერთგული დარჩა პასუხისმგებლობის კლასიკური, ევროპულ სამართალში მოცემული ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპისა:<sup>80</sup> **მოვალეს პასუხისმგებლობა დაეკისრება მხოლოდ განზრახი ან გაუფრთხილებელი მოქმედებით მიყენებული ზიანისთვის, თუ სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული და ვალდებულების არსიდანაც სხვა რამ არ გამომდინარეობს** (საქართველოს სკ-ის 395-ე მუხლის I ნაწილი). ეს დანაწესი მსგავსია გერმანიის სკ-ის ნორმისა, რომლის თანახმად, მოვალე პასუხს აგებს განზრახვის ან გაუფრთხილებლობისთვის, თუკი უფრო მკაცრი ან უფრო მსუბუქი პასუხისმგებლობა არ არის დადგენილი, ან არ გამომდინარეობს ვალდებულებითი ურთიერთობის შინაარსიდან (276-1 პარაგრაფი).<sup>81</sup>

<sup>77</sup> Варкалло В., Об Ответственности по Гражданскому Праву, Москва, 1978, 100.

<sup>78</sup> ლიბერალიზმი წარმოადგენელია ინდივიდების, როგორც თავისუფალი და თანასწორი არსებების აღიარების გარეშე, ინდივიდების, რომლებიც ემანსიპირებულნი არიან ტრადიციული საზოგადოების იერარქიული, გარედან თავსმოხვეული შეზღუდვებისგან. ჰეიტმანი ქ., საჯაროსა და კერძოს დიქტომიის ფემინისტური კრიტიკა, მ. ჩიხლაძის თარგმანი, წიგნში: პოლიტიკა და დემოკრატია, წ. II, თბილისი, 2017, 127.

<sup>79</sup> Цвайгерт К., Кётц Х., Введение в Сравнительное Правоведение в Сфере Частного Права, т. 2, Москва, 1998, 388.

<sup>80</sup> ზოიძე ბ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის სისტემა, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 1998, 28.

<sup>81</sup> ჭანტურია ლ., კორპორაციული მართვა და ხელმძღვანელთა პასუხისმგებლობა საკორპორაციო სამართალში, თბილისი, 2006, 375.

სამოქალაქო სამართალი იცნობს სამართალდამრღვევის ბრალეულობის პრეზუმფციას. კერძოდ, ის ივარაუდება ბრალეულად, სანამ არ დაამტკიცებს სამართალდარღვევაში საკუთარი ბრალის არარსებობას, იმას, რომ მიიღო ყველა ზომა, რაც მოეთხოვებოდა კონკრეტულ სიტუაციაში სამართალდარღვევის თავიდან ასაცილებლად, ანუ მტკიცების ტვირთი მოვალის მხარეზეა.<sup>82</sup> კრედიტორმა უნდა ამტკიცოს მხოლოდ მისთვის მოვალის მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით ზიანის მიყენების ფაქტი და არა მოვალის ბრალეულობა. მტკიცების ტვირთის ამგვარად გადანაწილება გამომდინარეობს იმ გარემოებიდან, რომ ხელშეკრულების შეუსრულებლობისას, თუ ზიანის მიყენებისას საქმე ეხება მოვალის ქმედებას, მასთან დაკავშირებული მტკიცებულების წარმოდგენა მისთვის უფრო ადვილია, ვიდრე კრედიტორისთვის.

---

<sup>82</sup> Гражданское Право, т.1, 2-е изд. под.ред. Е.А. Суханова, Москва, 2003, 447.